

**ΡΗΜΑΤΙΚΗ ΚΛΙΤΙΚΗ ΜΟΡΦΟΛΟΓΙΑ ΤΟΥ ΜΕΓΑΡΙΚΟΥ
ΙΔΙΩΜΑΤΟΣ
ΝΙΚΟΛΑΟΣ ΠΑΝΤΕΛΙΔΗΣ**

Abstract

The present paper deals with the description of the verbal inflectional morphology of the Modern Greek variety of Megara.

Λέξεις - κλειδιά: μεγαρικό ιδίωμα, νεοελληνικές γλωσσικές ποικιλίες, κλιτικές τάξεις, αλλόμορφο / αλλομορφία, θέμα, θεματικό αλλόμορφο, κλιτικό επίθημα, συνοπτικό – μη συνοπτικό, παρωχημένος, δευτερεύων / διπλός τονισμός.

1. Εισαγωγή

1.1. Επισκόπηση της μέχρι σήμερα έρευνας – πηγές

Το μεγαρικό ιδίωμα είναι από τις λιγότερο μελετημένες ποικιλίες της Νέας Ελληνικής παρά την ύπαρξη αρκετών καταγραφών ήδη από τις αρχές του 20ού αιώνα. Στα πλαίσια της πενιχρής έρευνας επί του ιδιώματος (κυρίως συλλογή υλικού) εντάσσεται και η ανυπαρξία μελετών επί του ρηματικού κλιτικού συστήματός του. Στην παρούσα συβήλη επιχειρείται μία πρώτη συνολικότερη παρουσίαση του ρηματικού κλιτικού συστήματος του μεγαρικού ιδιώματος με βάση τις υπάρχουσες μαρτυρίες και καταγραφές. Γίνεται επίσης αναφορά στα κοινά στοιχεία με τα συγγενικά του ιδιώματα της Αθήνας, της Εύβοιας και της Αίγινας, της κοντινής Πελοποννήσου, με την οποία φαίνεται να συνδέεται με αρκετά κοινά στοιχεία, καθώς και των γεωγραφικά κοντινών τμημάτων της Στερεάς Ελλάδας, όπου μιλιούνται βόρεια ιδιώματα.

Η πληρέστερη και λεπτομερέστερη γραμματική περιγραφή του ιδιώματος είναι του μεγαρίτη εκπαιδευτικού Μ. Μπεναρδή (1887-1957), η οποία περιλαμβάνεται σε χειρόγραφη συλλογή (χρονολογία: 1955) του αρχείου του Κέντρου Ερεύνης Νεοελληνικών Διαλέκτων και Ιδιωμάτων (πρώην Ιστορικού Λεξικού - ΙΛΝΕ) της Ακαδημίας Αθηνών και εκδόθηκε σε έντυπη μορφή το 2006. Από τη συλλογή αυτή αντλούνται οι περισσότερες πληροφορίες. Η παλαιότερη γνωστή δημοσίευση σχετικά με το μεγαρικό ιδίωμα είναι του Γ. Χατζιδάκι δημοσιευμένη στην Επιστημονική Επετηρίδα του Πανεπιστημίου Αθηνών του 1915-1916 και αναδημοσιευμένη στο *Γλωσσολογικά Έρευνα* το 1980. Ως πηγές υλικού χρησιμοποιήθηκαν επίσης οι συλλογές του ΙΛΝΕ καθώς και του Σπουδαστηρίου Λαογραφίας της Φιλοσοφικής Σχολής του Πανεπιστημίου Αθηνών (ΣΛ). Οι παραπάνω συλλογές χρονολογούνται από το 1910 έως το 1997. Χρησιμοποιήθηκε τέλος το βιβλίο της Αγγ. Σύρκου *Το μεγαρικό γλωσσικό ιδίωμα: Λεξικογραφική μελέτη* (2006).

2. Γενικά

Το ρηματικό σύστημα του μεγαρικού ιδιώματος δεν εμφανίζει ουσιαστικές διαφορές σε επίπεδο κατηγοριών και συνολικότερης δόμησής του από το σύστημα της Κοινής Νεοελληνικής. Οι διαφορές εντοπίζονται κυρίως σε επίπεδο δήλωσης των κατηγοριών μέσω δεικτών ή συντακτικών δομών (στην περίπτωση των συντελεσμένων χρόνων), όχι

όμως στη σειρά των δεικτών. Στην παρούσα συμβολή ακολουθείται η μορφολογική ανάλυση του νεοελληνικού ρήματος της Ράλλη (1988, 2005).

Το ρήμα στο μεγαρικό ιδίωμα διακρίνεται σε δύο κλιτικές τάξεις (συντομογραφία: ΚΤ), όπως και στην Κοινή Νεοελληνική (στο εξής: ΚΝΕ): Την ΚΤ1 (τα «βαρύτονα» στην παραδοσιακότερη ορολογία) και την ΚΤ2 (τα «οξύτονα» στην παραδοσιακότερη ορολογία). Η ΚΤ2 διακρίνεται περαιτέρω σε δύο επιμέρους τάξεις, την ΚΤ2α (-ά-ω) και την ΚΤ2β (-ώ). Μία τρίτη επιμέρους τάξη της ΚΤ2 μπορεί να θεωρηθεί ότι συνιστούν τα αποθετικά *κοιμάμαι θυμάμαι λυπάμαι φοβάμαι*. Αυτή θα ονομάζεται στο παρόν κείμενο ΚΤ2γ.

Στο παρόν κείμενο θα χρησιμοποιηθούν επίσης οι όροι *ενεστώτας* για το μη συνοπτικό παρόν στην οριστική, και *παρατατικός* για τον μη συνοπτικό παρωχημένο.

3. Η αύξηση

Με βάση τη μαρτυρία του Μπεναρδή, η αύξηση μπορεί να εμφανίζεται ακόμη και όταν δεν είναι φορέας του τόνου (σ.77):

«Τὰ πλείστα τῶν ρημάτων σχηματίζουν ἐν τῷ μεγαρικῷ ιδιώματι τὴν ὀριστικὴν τῶν ἱστορικῶν χρόνων ἀδιαφόρως μετ’ αὐξήσεως καὶ ἀναυξήτως»

Η αύξηση μπορεί πάντως να διατηρείται ως φορέας του τόνου σε κλιτικούς τύπους του πληθυντικού του παρωχημένου¹, στους οποίους στην ΚΝΕ προβλέπεται λόγω του τρισυλλαβικού περιορισμού μετακίνηση του τόνου στο θέμα και μη εμφάνιση τῆς αύξησης:

- (1) *ἐκάαμε ~ κάαμε, ἐκαέτε ~ κάετε, ἐκάανε ~ κάανε* ‘καίγαμε κ.λπ.’
ἐφαγάμε ~ (ἐ)φάγαμε, ἐφαγάτε ~ εφάγατε, ἐφαγάνε ~ εφάγανε
ἐκρινάμε ~ (ε)κρίναμε, ἐκρινέτε ~ (ε)κρίνετε, ἐκρινάνε ~ (ε)κρίνανε
*ἐπίαμε ~ ἐπιαμέ/ήπιαμε, ἐπίανε ~ ήπιανε*²

Στο παρόν άρθρο η άτονη αύξηση τίθεται μόνο σε παραδείγματα, στα οποία μαρτυρείται σαφώς στο χρησιμοποιηθέν γλωσσικό υλικό.

4. Καταλήξεις (δείκτες χρόνου + προσώπου + αριθμού)

4.1. Ενεργητική φωνή

4.1.1. Ενεργητική φωνή, [-παρωχημένο] (ενεστώτας, μη συνοπτική υποτακτική)

¹ Βλ. Μπεναρδής (2006: 70, 81).

² Η πραγμάτωση των κλιτικών τύπων με διπλό τονισμό *ἐπίαμε ἐπίανε* είναι προφανώς τετρασύλλαβη (χωρίς συνίζηση).

ΚΤ1 ³	ΚΤ2	
	ΚΤ 2α	ΚΤ 2β ⁴
-ω	-ω	-ώ
-εις	-εις	-είς
-ει	-ει	-εί
-ομε	-με ⁵	-ούμε
-ετε	-τε	-είτε
-ουνε	-ουνε	-ούνε

Πίνακας 1

4.1.2. Ενεργητική φωνή, [+παρωχημένο] (παρατατικός όλων των κλιτικών τάξεων, ενεργητικός και μεσοπαθητικός αόριστος)

-α
-ες
-ε
-αμε
-ετε
-ανε

Πίνακας 2

Στο 2.ΠΛΗΘ. σώζεται η παλαιότερη κατάληξη *-ετε* (αντί του *-ατε* της ΚΝΕ)⁶, όπως και στις κοντινές Δυτική Κορινθία και Επαρχία Καλαβρύτων (Αχαΐα) αλλά και σε αρκετές άλλες νεοελληνικές γλωσσικές ποικιλίες.⁷

4.2. Μεσοπαθητική φωνή

4.2.1. Μεσοπαθητική φωνή: ενεστώτας (οριστική), μη συνοπτική υποτακτική

³ Επίσης στην ενεργητική συνοπτική υποτακτική.

⁴ Επίσης στη μεσοπαθητική συνοπτική υποτακτική.

⁵ Έχουν καταγραφεί σποραδικά και τύποι σε *-ομε/-ομε*, π.χ. *σωνηθά-ομε* 'συνηθίζουμε να' (ΙΑΝΕ 187 -έτος 1910-, σ.43), *χρωστά-ομε* (ΙΑΝΕ 1215 -έτος 1970, σ.16).

⁶ Παλαιότερη για τον παρατατικό και τον αρχαίο «θεματικό αόριστο» (π.χ. *ἔφυγον ἔειπον* κ.λπ.). Στο σιγματικό αόριστο η χρήση της *-ετε* αποτελεί νεωτερισμό δεδομένου ότι στην Αρχαία Ελληνική η κατάληξη ήταν *-ατε*.

⁷ Στις περισσότερες πηγές εμφανίζεται αυτή ως η μοναδική κατάληξη σε χρήση στον παρωχημένο. Σε δύο όμως από τις παλαιότερες συλλογές εμφανίζεται και η *-ατε*, μόνο σε αορίστους, όπου η *-ατε* ήταν βέβαια η αρχική: *ε-λύ-κ-ατε* 'λύσατε' *πέ-κ-ατε* 'πέσατε' *πλαγιά-κ-ατε* 'πλαγιάσατε' (ΙΑΝΕ 187: 26, έτος 1910), *σκά-κ-ατε* 'σκάσατε' (ΙΑΝΕ 188: 28, έτος 1915).

KT 1	KT 2α-2β
-ομαι	-όμαι (-έμαι) στην ΚΤ2α και -ομαι (-ά-ομαι) ⁸
-εσαι	-έσαι
-εται	-έται
-όμαστε	-όμαστε
-όμαστένε	-όμαστένε
-όσαστε	-όσαστε
-όσαστένε	-όσαστένε
-όντουνε	-όντουνε

Πίνακας 3

4.2.2. Μεσοπαθητική φωνή: παρατατικός

KT 1 και KT 2α-2β
-όμουνα
-όσουνε
-ότανε
-όμαστε
-όμαστένε
-όσαστε
-όσαστένε
-όντισάνε
-όντουσάνε

Πίνακας 4

Παρατηρήσεις:

Διπλός τονισμός προκύπτει όταν με παρεκτάσεις δημιουργούνται κλιτικοί τύποι με τον αρχικό τόνο σταθεροποιημένο στην τέταρτη πλέον από το τέλος συλλαβή, π.χ. καθόμαστένε, καθόντισάνε κ.λπ.

1.-2.ΠΛΗΘ.: Δείκτες 1-2.ΠΛΗΘ. *-μαστενε -σαστενε* έχουν καταγραφεί και στη γειτονική Κορινθία, εμφανίζονται μάλιστα και σε παλαιά δικαιοπρακτικά έγγραφα του 18^{ου} αι. από την περιοχή (*είμαστινε, βεβαιωνόμαστενε*)⁹. Η παρουσία του στοιχείου *-νε* στο 1-2.ΠΛΗΘ. είναι πιθανό να συνδέεται με την παρουσία αντίστοιχου στοιχείου στα άλλα πρόσωπα του κλιτικού παραδείγματος (*-όσουνε, -ότανε, -όντισάνε*).

3.ΠΛΗΘ.ΕΝΕΣ.: Το κλιτικό επίθημα *-όντουνε* είναι κοινό στο μεγαρικό, το παλαιοαθηναϊκό και το αιγινήτικο ιδίωμα.¹⁰ Η διαδικασία γένεσής του δεν είναι σαφής, είναι όμως πιθανό το *-νε* να συνδέεται με την παρουσία αντίστοιχου τεμαχίου στα άλλα πρόσωπα του κλιτικού παραδείγματος (*-όσουνε, -ότανε, -όμαστένε, -όσαστένε*).

⁸ *κουτουλά-ομαι ~ κουτουλι-έμαι* (ΙΑΝΕ 187 –έτος 1910-, σ. 29), *μουστρά-ομαι ~ μουστρι-έμαι* (Χατζιδάκις, 1980: 86).

⁹ Παντελίδης (υπό έκδ.).

¹⁰ Βλ. και Thumb (1891:114), *γελιόντουνε* ‘γελιούνται’.

-όντι-σάνε). Ο Newton (1972: 272) το αναφέρει και για το 3.ΠΛΗΘ. του παρατατικού, στις συλλογές όμως δεν εντοπίστηκαν δείγματα χρήσης του σε κλιτικό τύπο του 3.ΠΛΗΘ. του παρατατικού.

Στο 1.ΕΝΙΚ. του παρατατικού έχει καταγραφεί και *-όμουνε (-μουνε)*, κατά τα υπόλοιπα πρόσωπα του ενικού: *εμουστρι-όμουνε, ή-μουνε*.¹¹

3.ΠΛΗΘ.ΠΑΡΑΤ.: Το κλιτικό επίθημα *-όντισαν(ε)/ -όντουσαν(ε)* έχει επίσης καταγραφεί και στα συγγενή με το μεγαρικό ευβοϊκά ιδιώματα, σε τμήματα της Στερεάς Ελλάδας, όπου μιλούσαν βόρεια ιδιώματα, καθώς και σε τμήματα των γειτνιαζουσών με τα Μέγαρα περιοχών της Κορινθίας και της Αχαΐας, όπου η κατάληξη παίρνει διάφορες μορφές μέσω ποικίλων διαδικασιών.¹² Σε ό, τι αφορά ειδικά το αλλόμορφο *-όντουσαν* αναφέρεται μία μόνο φορά από τον Μπεναρδή¹³ ή εισαγωγή του αλλόμορφου *-όντουσαν(ε)* κατ'επίδραση της ΚΝΕ. Είναι χαρακτηριστικό ότι στις νεότερες συλλογές η παρουσία του *-όντουσαν(ε)* είναι συχνότατη, εμφανίζεται όμως και σε μία συλλογή του 1933 (ΙΑΝΕ 509), ενώ στις νεότερες συλλογές είναι συχνό. Η φύση του διαθέσιμου υλικού βέβαια δύσκολα επιτρέπει την εξαγωγή συμπερασμάτων για τη σχετική συχνότητα χρήσης των δύο αλλομόρφων και τους παράγοντες που ρυθμίζουν την εμφάνιση του ενός ή του άλλου, καθώς και για την παλαιότητα του *-όντουσαν(ε)* στο μεγαρικό ιδίωμα (π.χ. παλαιότερη εσωτερική μεταβολή ή νεότερη επίδραση κοινότερων μορφών της Νέας Ελληνικής ή συνδυασμός και των δύο;).

5. Κλιτικές τάξεις

5.1. Η ΚΤ1

5.1.1 Τα ρήματα της ΚΤ1 δεν εμφανίζουν γενικά θεματική αλλομορφία στο μη συνοπτικό («ενεστωτικό»)

Παραδείγματα ρημάτων της ΚΤ1:

Ενεργητική φωνή:

βαίνω 'βάζω', *δώνω* 'δίνω', *κάμω* 'κάνω', *λέπω* 'βλέπω', *πέτω* 'πέφτω' κ.λπ.:

ΕΝΕΣΤΩΤΑΣ	ΠΑΡΑΤΑΤΙΚΟΣ
<i>βαίν-ω</i>	<i>έ-βαίν-α</i>
<i>βαίν-εις</i>	<i>έ-βαίν-ες</i>
<i>βαίν-ει</i>	<i>έ-βαίν-ε</i>
<i>βαίν-ομε</i>	<i>βαίν-αμε</i>
<i>βαίν-ετε</i>	<i>βαίν-ετε</i>
<i>βαίν-ουνε</i>	<i>βαίν-ανε</i>

Πίνακας 5

¹¹ Χατζιδάκης (1980: 86), ΙΑΝΕ 187: 29, ΣΛ 3719: 1461.

¹² *-όντισαν*: ανατολική Αχαΐα. *-όντ'σανε* με αποβολή του /i/: τμήματα της ανατολικής Αχαΐας και της Κορινθίας. **-όντισαν* με *-τ-* κατά το 1.-2.ΠΛΗΘ. > *-όντισκαν* με ανομοίωση, στη δυτική Κορινθία (βλ. σχετικά Παντελίδης, 2005: 477, 481-482, και Παντελίδης, 2010: 473, υποσημ.12). Το *-όντουσαν* κατά τη γνώμη μου προέκυψε μάλλον αναλογικά προς τους κλιτικούς τύπους του ενικού (π.χ. *-όμουνα -όσουνα*, βλ. Παντελίδης 2005: 475-476).

¹³ Βλ. Παντελίδης (2005: 474-476).

Μεσοπαθητική φωνή:

<i>εί-μαι</i>	<i>ή-μouνα</i>
<i>εί-σαι</i>	<i>ή-σουνε</i>
<i>εί-σαι</i>	<i>ή-τανε</i>
<i>εί-μαστε</i>	<i>ή-μαστε</i>
<i>εί-μαστένε</i>	<i>ή-μαστένε</i>
<i>εί-σαστε</i>	<i>ή-σαστε</i>
<i>εί-σαστένε</i>	<i>ή-σαστένε</i>
<i>εί-ναι</i>	<i>ή-τανε</i>

Πίνακας 6: *είμαι*

ΕΝΕΣΤΩΤΑΣ	ΠΑΡΑΤΑΤΙΚΟΣ
<i>παντρεύ-ομαι</i>	<i>παντρευ-όμουνα</i>
<i>παντρεύ-εσαι</i>	<i>παντρευ-όσουνε</i>
<i>παντρεύ-εται</i>	<i>παντρευ-ότανε</i>
<i>παντρευ-όμαστε</i>	<i>παντρευ-όμαστε</i>
<i>παντρευ-όμαστένε</i>	<i>παντρευ-όμαστένε</i>
<i>παντρευ-όσαστε</i>	<i>παντρευ-όσαστε</i>
<i>παντρευ-όσαστένε</i>	<i>παντρευ-όσαστένε</i>
<i>παντρευ-όντουνε</i>	<i>παντρευ-όντισάνε</i> <i>παντρευ-όντουσάνε</i>

Πίνακας 7: *παντρεύομαι*

5.1.2. Στην ΚΤ1 πρέπει να καταταγούν και πρώην συμφωνόληκτα ρήματα της ΚΤ1, με αποβολή του μεσοφωνηεντικού /γ/ στο κλιτικό παράδειγμα του ενεστώτα:

<i>τρώ-ω</i>	<i>έ-τρω-α</i>
<i>τρώ-εις</i>	<i>έ-τρω-εις</i>
<i>τρώ-ει</i>	<i>έ-τρω-ε</i>
<i>τρώ-ομε</i>	<i>(ε-)τρώ-αμε</i>
<i>τρώ-με</i>	<i>ε-τρώγ-αμε</i>
<i>τρώ-ετε</i>	<i>(ε-)τρώ-ετε</i>
<i>τρώ-τε</i>	<i>ε-τρώγ-ετε</i>
<i>τρώ-ουνε</i>	<i>(ε-)τρώ-ανε</i>
<i>τρώ-νε</i>	<i>ε-τρώγ-ανε</i>

Πίνακας 8: *τρώω < τρώγω*¹⁴

<i>τρώ-ομαι</i>	<i>(ε-)τρωγ-όμουνα</i>
<i>τρώ-εσαι</i>	<i>(ε-)τρωγ-όσουνε</i>
<i>τρώ-εται</i>	<i>(ε-)τρωγ-ότανε</i>
<i>τρω-όμαστε</i>	<i>(ε-)τρωγ-όμαστενε</i>
<i>τρω-όμαστενε</i>	
<i>τρω-όσαστε</i>	<i>(ε-)τρωγ-όσαστενε</i>
<i>τρω-όσαστενε</i>	
<i>τρω-όντουνε</i>	<i>(ε-)τρωγ-όντισανε</i>

Πίνακας 9: Μεσοπαθητική φωνή του *τρώω*¹⁵

¹⁴ Μπεναρδής (2006: 67). Το αρχικό /γ/ του θέματος διατηρείται εν μέρει στον παρωχημένο.

λέ-ω	έ-λε-α
λέ-εις	έ-λε-ες
λέ-ει	έ-λε-ε
λέ-με	(ε-)λέ-αμε
λέ-ομε	(ε-)λέγ-αμε
λέ-τε	(ε-)λέ-ετε
λέ-ετε	(ε-)λέγ-ετε
λέ-νε	(ε-)λέ-ανε
λέ-ουνε	(ε-)λέγ-ανε

Πίνακας 10: λέω < λέγω¹⁶

Κατά τον ίδιο τρόπο σχηματίζεται το ρήμα λέω και στο συγγενικό ιδίωμα της Αίγινας (βλ. Thumb, 1891:108).

πά-ω
πά-εις
πά-ει
πά-με, πά-ομε
πά-τε, πά-ετε
πά-νε, πά-ουνε

Πίνακας 11: πάω < υπάγω¹⁷

5.1.3. Στην ΚΤ1 μπορεί να καταταγεί και το ρήμα κάω (ή κάβ(γ)ω¹⁸) ‘καίω’, το οποίο εμφανίζει σε όλους του κλιτικούς τύπους τα κλιτικά επιθήματα αυτής της τάξης. Στο μη συνοπτικό παρωχημένο (παρατατικό) το ρήμα εμφανίζει και τάση για σταθεροποίηση του τόνου στην αύξηση με παράλληλη εμφάνιση δευτερεύοντος τόνου. Από το διαθέσιμο υλικό δεν προκύπτει με σαφήνεια αν η τάση αυτή εκδηλωνόταν και στα υπόλοιπα ρήματα της ΚΤ1 (π.χ. έβαινάμε, έλεπέτε, έκαμάνε ;), αν και είναι πιθανό:

κάω	έκαα
κάεις	έκαες
κάει	έκαε
κάομε	κάαμε, έκαάμε, εκάμε
κάετε	κάατε, έκαάτε, εκάτε
κάουνε	κάαane, έκαάane, εκάane

Πίνακας 12: Ενεργητική φωνή¹⁹

¹⁵ Μπεναρδής (2006: 67). Το αρχικό /γ/ του θέματος διατηρείται εν μέρει στον παρωχημένο.

¹⁶ Μπεναρδής (2006: 67). Το αρχικό /γ/ του θέματος διατηρείται εν μέρει στον παρωχημένο. Ο Μπεναρδής αναφέρει και τύπο 1.ΕΝΙΚ. λιώ με συνίχιση ως εμφανιζόμενο μόνο «εις τὸ τέλος προτάσεως» (σ. 67), χωρίς όμως να δίνει παράδειγμα. Πρόκειται πιθανόν για πραγματολογικό δείκτη (πρβλ. το κοιν. νεοελλ. λέει), ετυμολογικά αναγόμενο στο ρήμα λέω, λόγω έλλειψης παραδειγμάτων όμως δεν μπορούν να εξαχθούν ασφαλή συμπεράσματα.

¹⁷ Μπεναρδής (2006: 278).

¹⁸ Το αλλόμορφο καβ- (καβγ-) προέκυψε με βάση το συνοπτικό θέμα καπ-σ-, κατ' αναλογία προς άλλα ρήματα με συνοπτικό θέμα σε /-p-s-/ και μη συνοπτικό σε /v/ (/vγ/), π.χ. ράβγω : έραμα.

¹⁹ Μπεναρδής (2006: 70).

Οι τύποι *εκάμε, εκάτε, εκάνε* προέκυψαν μάλλον από τη συγχώνευση των δύο διαδοχικών /a/: *εκάμε > εκάμε*. Η σαφής διάκριση των παραπάνω τύπων από τους αντίστοιχους τύπους του ενεστώτα (π.χ. *εκάμε: κάομε*) πιθανόν εννόησε τη διαδικασία σε αντίθεση με τα ρήματα της ΚΤ2α σε *-άω* όπου η ανάλογη διαδικασία θα οδηγούσε σε κλιτικούς τύπους μη διακριτούς (ή οριακά διακριτούς μέσω της αύξησης) από τους αντίστοιχους του ενεστώτα (π.χ. ΕΝΕΣ. *τρουπάμε: ΠΑΡΑΤ. τρουπάμε > *(ε)τρουπάμε*).

<i>κάομαι</i>	<i>(ε-)καόμουνα</i>
<i>κάεσαι</i>	<i>(ε-)καόσουνε</i>
<i>κάεται</i>	<i>(ε-)καότανε</i>
<i>καόμαστε</i>	<i>εκάομαστε</i>
<i>καόμαστενε</i>	<i>(ε-)καόμαστένε</i>
<i>καόσαστε</i>	<i>εκάοσαστε</i>
<i>καόσαστενε</i>	<i>(ε-)καόσαστένε</i>
<i>καόντουνε</i>	<i>(ε-)κάοντισανε</i> <i>(ε-)καόντισανε</i> <i>(ε-)κάοντουςανε</i>

Πίνακας 13: Μεσοπαθητική φωνή του *κάω*²⁰

5.2. Η ΚΤ2

Η κλιτική τάξη ΚΤ2 χωρίζεται σε δύο επιμέρους τάξεις, την ΚΤ2α και την ΚΤ2β. Μία τρίτη επιμέρους τάξη (ΚΤ2γ) συνιστούν τα αποθετικά ρήματα *κοιμάμαι, λυπάμαι, φοβάμαι, θυμάμαι*. Η ΚΤ2α και η ΚΤ2β διαφέρουν μόνο στην ενεργητική. Στη μεσοπαθητική η κλίση είναι και για τις δύο η ίδια.

5.2.1. ΚΤ2α.

Στην τάξη αυτή ανήκουν ρήματα όπως *ακουμπάω, γεννάω, πετάω, σπάω, συνηθάω* ‘συνηθίζω, έχω τη συνήθεια να’, *τραγουδάω, τσεντάω* (‘κεντάω’), *τσερνάω* (‘κερνάω’), *τσονηγάω, φυσάω* κ.λπ. Το θέμα λήγει σε /á/ (/Xá-/) και δεν εμφανίζει αλλομορφία. Αλλόμορφο /Xi-/ μπορεί να εμφανίζεται στο συνοπτικό («αόριστο»):

ΕΝΕΣΤΩΤΑΣ	ΠΑΡΑΤΑΤΙΚΟΣ
<i>γεννά-ω</i>	<i>γέννα-α</i>
<i>γεννά-εις</i>	<i>γέννα-ες</i>
<i>γεννά-ει</i>	<i>γέννα-ε</i>
<i>γεννά-με</i>	<i>γεννά-αμε</i>
<i>γεννά-τε</i>	<i>γεννά-ετε</i>
<i>γεννά-ουνε</i>	<i>γεννά-ανε</i>

Πίνακας 14

Τύποι με επενθετικό /γ/ σε *-αγα -αγες -αγε -άγανε* κ.λπ. εμφανίζονται στη συντριπτική τους πλειονότητα στις νεότερες πηγές ίσως κατ’ επίδραση της ΚΝΕ.²¹

²⁰ Μπεναρδής (2006: 71).

5.2.2. Η ΚΤ2β.

Στην τάξη αυτή ανήκουν ρήματα όπως *βαράω*, *γκαργκαλώ* ‘γαργαλάω’, *ζ(ι)ώ*, *καλώ*, *καρτερώ*, *κουβαλώ*, *κουνάω*, *κρατώ*, *μιλώ*, *μπορώ*, *πατώ*, *πονώ*, *πουλώ*, *προβατάω* ‘περπατάω’, *τουραγνώ* ‘τυραννάω, *βασανίζω*, *φορώ*, *φιλώ* κ.λπ. Εμφανίζει μορφολογικά προσδιορισμένη αλλομορφία στο θέμα: Στον ενεστώτα εμφανίζεται αλλομορφο σε σύμφωνο, ενώ στον παρατατικό εμφανίζει στον μεν ενικό αλλομορφο σε /i/, στον δε πληθυντικό σύνθετο θέμα σχηματισμένο με το στοιχείο -ούσ- ([X[-ούσ-]-]). Στην τάξη αυτή μπορούν να συμπεριληφθούν και ρήματα, τα οποία αρχικά ανήκαν στην ΚΤ1, όπως τα *σειώ* < αρχ. *σειώ*, *ζυώ* ‘ζύνω’ ([kʃo]) < αρχ. *ζέω* (π.χ. ΠΑΡΑΤ. *ζούσανε*, ΜΕΣΟΠΑΘ. *ζιόμα* κ.λπ.):

ΕΝΕΣΤΩΤΑΣ	ΠΑΡΑΤΑΤΙΚΟΣ ²²
<i>πουλ-ώ</i>	<i>πούλει-α</i>
<i>πουλ-είς</i>	<i>πούλει-εσ</i>
<i>πουλ-εί</i>	<i>πούλει-ε</i>
<i>πουλ-ούμε</i>	<i>πουλ-ούσ-αμε</i>
<i>πουλ-είτε</i>	<i>πουλ-ούσ-ετε</i>
<i>πουλ-ούνε</i>	<i>πουλ-ούσ-ανε</i> ²³

Πίνακας 15

Παρατηρήσεις:

Οι κλιτικοί τύποι του ενικού στον παρατατικό πραγματώνονται με συνίζηση²⁴: [ˈruða] [ˈrules] [ˈrule], *κούνεια* ‘κουνούσα’ ([ˈkuna]), *μπόρεια* ([ˈborja]) κ.λπ.

Ο Μπεναρδής (2006: 73) αναφέρει το κλιτικό παράδειγμα του παρατατικού *πούλαα* *πούλαες* *πούλαε* *πουλάαμε* *πουλάετε* *πουλάανε*, με την ένδειξη «παλαιότερος τύπος», κάτι το οποίο όμως γλωσσολογικά δεν δικαιολογείται, καθώς το ρήμα *πουλώ* < αρχ. ελλ. *πωλώ* ανήκε αρχικά στην ΚΤ2β (αρχαία «συνηρημένα σε -έω/-ῶ»), ενώ έχει παρατηρηθεί σε πολλές ποικιλίες (αλλά και στην ίδια την Κοινή Νεοελληνική) τάση για μετάβαση των ρημάτων της ΚΤ2β σε ρήματα της ΚΤ2α.

Στην παλαιότερη ύπαρξη και στο μεγαρικό ιδίωμα παρατατικών της ΚΤ2 σε -ουνα (π.χ. *(ε-)πούλουνα) παραπέμπει κατά τη γνώμη μου ο αόριστος *είπουνα* ‘είπα’, σε συνδυασμό με την κατάσταση στο συγγενές ιδίωμα της Αίγινας, για το οποίο ο Thumb (1891: 115, 126) μαρτυρεί παλαιότερο παρατατικό οξύτωνων ρημάτων *θάρρουνα* *πόνουνα* (από παλαιότερα *εθάρρου* *επόνου*) που αντικαταστάθηκε από παρατατικό *θάρρα-α* *πόνα-α*. Σχηματισμός σε -ουν-α δεν καταγράφεται όμως στις διαθέσιμες πηγές του μεγαρικού ιδιώματος, ενώ έχει καταγραφεί όμως για τμήματα της γειτονικής

²¹ Πρβλ. και Thumb (1891:108) (σε σχέση με το συγγενές ιδίωμα της Αίγινας): «...πάντοτε χωρίς το γ τὰ ρήματα εις -άω *γελάω*, *έγέλαα*, *βάραι*, *έβάσταε*, *χοροπήδαα...*».

²² Μπεναρδής (2006: 73), Newton (1975: 302), Σύρκου (2006: 14).

²³ Έχει επίσης καταγραφεί 3.ΠΛΗΘ. *φόρειαν* ‘φορούσαν’ (ΣΛ 3719:1482), γεγονός που ίσως παραπέμπει στην παράλληλη, έστω και σπάνια, χρήση και τύπων 1-2.ΠΛΗΘ. (ε-)φορείαμε, (ε-)φορείετε, οι οποίοι όμως δεν έχουν καταγραφεί στις συλλογές. Παρόμοιοι τύποι είναι γνωστοί και από άλλες γεωγραφικά κοντινές ποικιλίες (π.χ. Πελοπόννησος, Στερεά Ελλάδα-Εύβοια).

²⁴ Newton (1975: 302), Μπεναρδής (2006: 167).

Πελοποννήσου παράλληλα με σχηματισμούς σε *-α(γ)-α -ειγ-α* (π.χ. *τήρουνα ~ τήραγα, μπόρουνα ~ μπόρειγα*) και της Μάνης.²⁵

5.2.3 Η μεσοπαθητική στην ΚΤ2

Η κλίση της μεσοπαθητικής φωνής ταυτίζεται στις ΚΤ2α και 2β. Παράδειγμα: *γεννιόμαι*:

ΕΝΕΣΤΩΤΑΣ	ΠΑΡΑΤΑΤΙΚΟΣ
<i>γεννι-όμαι</i> (<i>γεννι-έμαι</i>)	<i>γεννι-όμουνα</i>
<i>γεννι-έσαι</i>	<i>γεννι-όσουνε</i>
<i>γεννι-έται</i>	<i>γεννι-ότανε</i>
<i>γεννι-όμαστε</i>	<i>γεννι-όμαστε</i>
<i>γεννι-όμαστένε</i>	<i>γεννι-όμαστένε</i>
<i>γεννι-όσαστε</i>	<i>γεννι-όσαστε</i>
<i>γεννι-όσαστένε</i>	<i>γεννι-όσαστένε</i>
<i>γεννι-όντουνε</i>	<i>γεννι-όντισάνε</i> <i>γεννι-όντουσάνε</i>

Πίνακας 16

Ο Μπεναρδής (2006: 39, 73) φαίνεται να υπονοεί ότι το 1.ΕΝΙΚ. του ενεστώτα της μεσοπαθητικής της ΚΤ2 λήγει σε *-ι-όμαι* και ποτέ σε *-ι-έμαι*, άλλοι συλλογείς όμως καθώς και ο Χατζιδάκις αναφέρουν και τύπους σε *-ι-έμαι*.²⁶ Τύποι σε *-ι-όμαι* πάντως καταγράφονται σποραδικά και στην Πελοπόννησο²⁷ ενώ αποτελούν τον κανόνα σε επτανησιακά ιδιώματα.²⁸

Ο Χατζιδάκις αναφέρει και 1.ΕΝΙΚ. ενεστώτα της ΚΤ2α σε *-ά-ομαι* («*μουστράομαι* και *μουστρείεμαι*», σ. 86²⁹). Κάτι ανάλογο μαρτυρεί και ο Thumb για το συγγενές ιδίωμα της Αίγινας (παράλληλα με 1.ΕΝΙΚ. σε *-ιούμαι* και *-ιέμαι*) με την εξής παρατήρηση (σ. 114, υποσημ.1): «...*γελάομαι*. Το τελευταίον φαίνεται γνήσιος τής διαλέκτου τύπος».

5.2.4. Η ΚΤ2γ.

Η ΚΤ2γ αποτελείται από τα αποθετικά ρήματα *θυμάμαι, κοιμάμαι* (μεγαρ. *τσουμάμαι* με *υ > ιου* και τσιτακισμός) *λυπάμαι, φοβάμαι*. Εμφανίζει στον ενεστώτα θεματική αλλομορφία /Xό-/ ~ /Xά-/. Στον παρατατικό εμφανίζεται σε όλους τους τύπους του παραδείγματος το αλλόμορφο /Xό-/. Στις χρησιμοποιηθείσες πηγές γλωσσικού υλικού κλιτικοί τύποι της ΚΤ2γ ήταν σπάνιοι, ενώ και σε γραμματικά παραρτήματα η υπο-τάξη αυτή δεν αναφέρεται καν. Με βάση τις υπάρχουσες καταγραφές το κλιτικό παράδειγμα της ΚΤ2γ μπορεί να ανασυντεθεί ως εξής:

²⁵ Σχετικά με τον παρατατικό οξύτονων ρημάτων στις νεοελληνικές διαλέκτους βλ. και Newton (1975), Παντελίδης (2008).

²⁶ ΙΑΝΕ 187:29, Χατζιδάκις (1980: 86), Σύρκου (2006: 14).

²⁷ Παντελίδης (υπό έκδ.).

²⁸ Κοντοσόπουλος (2001: 69), Χυτήρης (1987: 234), Αυλωνίτη (2006: 35,36).

²⁹ Πρβλ. και ΙΑΝΕ 187 (έτος 1910), σ. 29: *κουτουλάομαι* και *κουτουλιέμαι*.

ΕΝΕΣΤΩΤΑΣ	ΠΑΡΑΤΑΤΙΚΟΣ
<i>φοβά-μαι</i>	<i>φοβό-μουνα</i>
<i>φοβά-σαι</i>	<i>φοβό-σουνε</i>
<i>φοβά-ται</i>	<i>φοβό-τανε</i>
<i>φοβό-μαστε</i>	<i>φοβό-μαστε</i>
<i>φοβό-μαστένε</i>	<i>φοβό-μαστένε</i>
<i>φοβό-σαστε</i>	<i>φοβό-σαστε</i>
<i>φοβό-σαστένε</i>	<i>φοβό-σαστένε</i>
<i>φοβό-ντουνε</i>	<i>φοβό-ντισάνε</i>
	<i>φοβό-ντουσάνε</i>

Πίνακας 17

Παρατηρήσεις: Τύποι 1.ΕΝΙΚ. και 1-2.ΠΛΗΘ. με θεματικό αλλόμορφο /Χύ-/ (*φοβούμαι, φοβούμαστε, φοβούσαστε*) δεν έχουν καταγραφεί με βεβαιότητα, αν και είναι πιθανή η παλαιότερη ύπαρξή τους.³⁰ Στο 1.ΕΝΙΚ. του ενεστώτα είναι πιθανή η ύπαρξη και κλιτικού τύπου σχηματισμένου με το αλλόμορφο /Χό-/ (*τσουμό-μαι, θυμό-μαι*), δεδομένου ότι ανάλογοι τύποι έχουν καταγραφεί και στη γειτονική Πελοπόννησο σποραδικά, αλλά και στο συγγενέστερο ιδίωμα της Αίγινας³¹, ενώ και στη μεσοπαθητική φωνή των ΚΤ2α-2β έχουμε 1.ΕΝΙΚ. σε *-ι-όμαι* (βλ. πιο πάνω).

6. Σχηματισμός θεμάτων - χρόνων

6.1. Μη συνοπτικό («ενεστωτικό»)

6.1.1. Ρήματα της ΚΤ2 με μη συνοπτικό αλλόμορφο σε /n/

Από βάσεις σε άηχο υπερωικό διαρκές /x/, π.χ. *διώγωνο, ρίγωνο, στριμώνω, ψάγωνο* κ.λπ. Πολλοί από τους σχηματισμούς αυτούς είναι γνωστοί και από την Κοινή Νεοελληνική. Στο μεγαρικό ιδίωμα έχουμε επιπλέον τροπή /xn/ > /γn/.

6.1.2. *βαίνω, βγαίνω* ‘βάζω, βγάζω’

Τα ρήματα *βαίνω* ‘βάζω’ και *βγαίνω* ‘βγάζω’ διακρίνουν μεταξύ μη συνοπτικού (*βαιν-, βγαιν-*) και συνοπτικού θεματικού αλλόμορφου (*βαν-, βγαν-*), πιθανόν κατά το πρότυπο άλλων ρημάτων με μη συνοπτικό θέμα σε *-αιν-* και συνοπτικό θέμα σε *-αν-* (π.χ. *μαραίνω* : *μάρανα, ξιαίνω* : *έξιανα, πεθαίνω* : *πέθανα, ραίνω* : *έρανα*, αλλά και ρήματα με ορατό παραγωγικό επίθημα *-αιν-*, π.χ. *γλυκ-αίνω* : *γλύτσι-ανα* κ.λπ.).³² Αξίζει να σημειωθεί ότι οι ίδιοι σχηματισμοί (*βαίνω, βγαίνω*) καταγράφονται και στη γειτονική βορειοανατολική Πελοπόννησο αλλά και στις γεωγραφικά κοντινές περιοχές της Στερεάς Ελλάδας, όπου μιλιούνται βόρεια ιδιώματα, όπως η Βοιωτία, η Φθιώτιδα και η Φωκίδα.³³

³⁰ Π.χ. *φοβούμαι* σε άσμα (ΙΑΝΕ 702: 170), *θυμούμαστε* σε μοιρολόι (ΣΛ 2999: 316).

³¹ Thumb 1891: 102.

³² Σε πολλές άλλες ποικιλίες τα θεματικά αλλόμορφα του μη συνοπτικού και του συνοπτικού δεν διακρίνονται μεταξύ τους, π.χ. ενεστώτας *βάνω/ παρατατικός έ-βαν-α* : αόριστος *έ-βαν-α*, μη συνοπτική υποτακτική *βάνω*: συνοπτική υποτακτική *βάνω*.

³³ Βλ. Παντελίδης (υπό έκδ.).

6.1.3. Ρήματα με συνοπτικό θεματικό αλλόμορφο σε /v/

Ρήματα που στην Κοινή Νεοελληνική έχουν μη συνοπτικό θεματικό αλλόμορφο σε /v/ (και /ft/), εμφανίζουν και το λεγόμενο «ἄλογον γ»³⁴, γνωστό και από πολλές άλλες νεοελληνικές γλωσσικές ποικιλίες:

- (2) *ανάβγω, (α)σκοντάβγω* ‘σκοντάφτω’, *αστράβγω* ‘αστράφτω’, *θάβγω, κάβγω* ‘καίω’ (με βάση το συνοπτικό θέμα *καπ-σ-*), *κλέβγω, κόβγω, κρύβγω, νίβγω, ράβγω, σπρίβγω, στίβγω, στσιούβγω* ‘σκύβω’, *χάβγω* ‘χάφτω’ κ.λπ.

Υπάρχουν επίσης καταγραφές και για μη συνοπτικό θέμα σε /f/, π.χ. *σκάφω, στίφω, σπρίφω, σπράφει* ‘αστράφτει’.

Ρήματα με (ετυμολ.) επίθημα *-έω* εμφανίζουν επίσης το λεγόμενο «ἄλογον γ»: *γιουρεύγω* ‘γυρεύω’, *ζουλεύγω* ‘ζηλεύω’, *κουρεύγω, μαγειρεύγω, μπερδεύγω, νηστεύγω, παντρεύγομαι, πιστεύγω, χορεύγω* κ.λπ.

Το ρήμα *σκέφτομαι* σχηματίζεται ως *σκέβομαι* (όπως και στην Πελοπόννησο και αλλού) αλλά και *σκέβγομαι* σύμφωνα με τα υπόλοιπα ρήματα της ΚΤ1 με μη συνοπτικό θέμα σε /v/.

6.1.4. Ρήματα σε *-σσω*

Ορισμένα ρήματα που στην Αρχαία Ελληνική έληγαν σε *-σσω*, σχηματίζονται και στο μεγαρικό ιδίωμα σε *-σσω*. Ο Χατζιδάκις³⁵ θεωρεί ανάλογους σχηματισμούς ευβοϊκών ιδιωμάτων ως νεωτερισμούς (π.χ. *βήσσω, τρίςσω, στάσσω, μύσσω*). Σε ό,τι αφορά πάντως τους συγκεκριμένους μεγαρικούς σχηματισμούς, πρόκειται, κατά τη γνώμη μου, μάλλον για αρχαϊσμούς, το ζήτημα όμως χρειάζεται περαιτέρω διερεύνηση:

- (3) *αλλάσσω, βράσσω, πλάσσω, τινάσσω* (‘τινάζω’), *τυλίσσω* κ.λπ.

Πρβλ. όμως επίσης το *συνάσσω* = *συνάζω*, *συγκεντρώνω* (αρχ. *συνάγω*).³⁶

6.1.5. Μεταπλασμός ρημάτων της ΚΤ1 σε *-ίζω*

Όπως και σε αρκετές άλλες νεοελληνικές γλωσσικές ποικιλίες, έχουμε και στο μεγαρικό ιδίωμα μεταπλασμό ρημάτων της ΚΤ1 σε *-ίζω* σε ρήματα της ΚΤ2α (*-άω*) με βάση το συνοπτικό θέμα σε /-i-/ (/i-s-/):

- (4) *ξεφλουδάω, λιγνάω* ‘λιχνίζω’, *σκορπάω* ‘σκορπίζω’ κ.λπ.

6.1.6. Ρήματα σε *-ιάζω*

Μερικά ρήματα που στην ΚΝΕ ανήκουν στην ΚΤ1 και σχηματίζονται σε *-ιάζω*, σχηματίζονται στο μεγαρικό ιδίωμα σε *-ιάω* και ακολουθούν την ΚΤ2α. Μερικά από

³⁴ Πιο πρόσφατες αναφορές στο ζήτημα: Horrocks (2010: 312-313), Nicholas (2007).

³⁵ 1980: 88, 1905: 280-282.

³⁶ Βλ. σχετικά με το θέμα Χατζιδάκις (1892: 400-402), (1905: 280-282), (1980: 88).

αυτά, όπως το *μουδιάω*, αποτελούν αρχαϊσμούς. Ας σημειωθεί ότι ανάλογο φαινόμενο καταγράφεται και στη γειτονική Πελοπόννησο:

- (5) *μουδιάω* (αρχ. *αίμωδιῶ*, ΚΝΕ *μουδιάζω*)
χολιάω ‘*χολιάζω*, *θυμώνω*’
τζιάω (με τσιτακισμό) αντί (*α*)*γγιάζω*, δηλ. ‘*αγγίζω*», *πειράζω*’
βαρελιάω ‘*βαρελιάζω*», τοποθετώ σε *βαρέλια*³⁷

6.1.7. Ρήματα σε *-ιάζω* αντί *-άζω* της ΚΝΕ

- (6) *τινιάζω*, *φωνιάζω*

6.1.8. Ρήματα της ΚΤ2α → ΚΤ1

Μεταπλασμός ρημάτων της ΚΤ2α σε ρήματα της ΚΤ1 με μη συνοπτικό θέμα σε /z/, αναλογικά προς άλλα ρήματα που έχουν επίσης μη συνοπτικό θέμα σε /z/ (/az-), με βάση το (σύνθετο) συνοπτικό θέμα σε /-a-s-/ και /-a-ks-/ (π.χ. *τηρα-κσ-*, *γερα-σ-*):

- (7) *γεράζω*, *τηράζω* (παράλληλα με το *τηράω*)

6.1.9. Διάφορα

- Στο ρήμα *αργώ* το αλλόφωνο [j] του ηχηρού υπερωικού διαρκούς /γ/, το οποίο εμφανίζεται σε τύπους με κλιτικά επιθήματα που αρχίζουν από πρόσθιο φωνήεν (π.χ. *αργείς*, *αργεί*, *αργείτε*, φωνητικά [arj-]) επεκτάθηκε σε ολόκληρο το κλιτικό παράδειγμα³⁸: *αργιώ*, *αργιούμε*, *αργιούνε*
  - *πέτω* ‘*πέφτω*’ (έτσι και στο παλαιοαθηναϊκό ιδίωμα και στην Εύβοια), σύμφωνα με τον Χατζιδάκι³⁹ αναλογικά προς το σημασιολογικά συγγενές *θέτω*.
  - *πλέχω*, *μπλέχω* (‘*μπλέκω*’) κατά τα *βρέχω*, *τρέχω* κ.λπ.
  - *στέλλω* ‘*στέλνω*’, *ψέλλω* ‘*ψέλνω*’ κ.λπ. (αν δεν έχουμε απλοποίηση συμφωνικού συμπλέγματος).
  - *δώνω* κατά το συνοπτικό *δωσ-*.
  - *ζυγιάζω* ‘*ζυγίζω*’, *ξοδιάζω* ‘*ξοδεύω*’.
  - *γιομώζω* (παράλληλα με το *γιομίζω*), σχηματισμός γνωστός και από άλλες (γειτονικές και μη) νεοελληνικές ποικιλίες.
  - *σβένω* = *σβήνω*.
  - *βασταίνω* ‘*βαστάω*, *αντέχω*’.
  - *μαζώνω* = *μαζεύω*
  - *αρχινάω* ‘*αρχίζω*’.
  - Ρήματα σχηματισμένα με παραγωγικό επίθημα *-αίνω*: *κρυαίνω* ‘*κρυώνω* (μεταβ.)’ (συνοπτ. *έκρυανα*) κατά το *ζεσταίνω*, *πλουταίνω* ‘*πλουτίζω*’ (συνοπτ. *πλούτην-α*) κ.λπ.
- Τα περισσότερα από τα παραπάνω καταγράφονται και στην Πελοπόννησο.⁴⁰

³⁷ ΣΛ 3719, σ. 1454: *βαρελιάανε* = *βάζανε* σε *βαρέλια*.

³⁸ Βλ. Χατζιδάκις (1980: 88). Ανάλογη μεταβολή έχει καταγραφεί και στη γειτονική Πελοπόννησο.

³⁹ 1905: 315.

⁴⁰ Παντελίδης (υπό έκδ.).

6.2. Συνοπτικό («αόριστος»)

6.2.1. Σιγματικός αόριστος

Σε ρήματα της ΚΤ1 με μη συνοπτικό («ενεστωτικό») θεματικό αλλόμορφο σε χειλικό σύμφωνο (μεταξύ αυτών ρήματα σε *-βγω* με το λεγόμενο «ἄλογον γ»), και σε ρήματα με μη συνοπτικό θεματικό αλλόμορφο σε υπερωικό σύμφωνο το συνοπτικό σχηματίζεται με το στοιχείο *-σ-* (ή *-ξ-*), όπως στην ΚΝΕ:

- (8) *έκοσα, έτριψα, έκαμα, έβηξα, έτρεξα* κ.λπ.

6.2.2. Αόριστος με το στοιχείο *-κ-*.

Σε ρήματα της ΚΤ1 με μη συνοπτικό θεματικό αλλόμορφο σε /π/ και /ζ/ (δηλ. σε *-νω*, *-αίνω*, *-ώνω*, *-ιάζω*, *-ίζω* κ.λπ., ανεξαρτήτως του αν αυτά συγχρονικά αποτελούν παραγωγικά επιθήματα ή όχι), καθώς και στα ρήματα της ΚΤ2 ο συνοπτικός παρωχημένος σχηματίζεται με το στοιχείο *-κ-* (αντί για *-σ-* της ΚΝΕ), όπως και στα συγγενικά ιδιώματα της παλαιάς Αθήνας και της (κεντρικής και νότιας) Εύβοιας. Τα *άφηκα* και *έδωκα*, ευρέως διαδεδομένα σε πολλές ποικιλίες, αποτελούν αρχαϊσμούς. Στο 2-3.ΕΝΙΚ. και 2.ΠΛΗΘ. το /κ/ πραγματώνεται ως [tʃ] πριν από το πρόσθιο φωνήεν /e/ (τσιτακισμός):

- (9) *άκουκα, άσπρικα, βάρηκα* ‘βάρεσα’, *γέλακα, γιούρικα* ‘γύρισα’, *έδεκα, έζηκα, κάθικα, έκλεικα, μεγάλωκα, ξέχακα, ζύμνηκα* ‘ξύπνησα’, *έξυκα, έπεκα* ‘έπεσα’, *έπιακα, έσκακα* ‘έσκασα’, *μπόρεκα, φόρεκα, έφτακα, έφτυκα, χόρτακα, έχτικα, έψηκα* κ.λπ.

Το στοιχείο *-κ-* εμφανίζεται μόνο στην οριστική έγκλιση. Στην υποτακτική εμφανίζεται το κληρονομημένο στοιχείο *-σ-* (π.χ. *γιουρίσω, πουλήσω, καθίσω* κ.λπ.), όπως συμβαίνει και στις ευβοϊκές ποικιλίες:

ΚΤ1	ΚΤ2
<i>έ-πε-κ-α</i>	<i>βάρη-κ-α</i>
<i>έ-πε-τσ-εσ</i>	<i>βάρη-τσ-εσ</i>
<i>έ-πε-τσε</i>	<i>βάρη-τσ-ε</i>
<i>πέ-κ-αμε</i>	<i>βαρή-κ-αμε</i>
<i>πέ-τσ-ετε</i>	<i>βαρή-τσ-ετε</i>
<i>πέ-κ-ανε</i>	<i>βαρή-κ-ανε</i>

Πίνακας 18

Συνοπτικοί παρωχημένοι με στοιχείο *-κ-* καταγράφονται και στη γειτονική Πελοπόννησο, κυρίως για ρήματα της ΚΤ2, π.χ. *καβάλληκα, ροβόληκα, απήδηκα, (α)βόθηκα* κ.λπ.⁴¹, αλλά και σε αρκετές άλλες γλωσσικές ποικιλίες.

Μερικά ρήματα της ΚΤ2α με μη συνοπτικό θέμα σε *-να-* (π.χ. *ξερνάω, περνάω*) σχηματίζουν το συνοπτικό θέμα με διατήρηση του /π/ (Μπεναρδής, 2006: 81, 93):

⁴¹ Στη γειτονική Πελοπόννησο αλλά και αλλού το *-κ-* έχει επεκταθεί και στη συνοπτική υποτακτική (υποτακτική αορίστου), π.χ. *αφήκω, δώκω, καβαλήκω, ροβολήκω, απηδήκω, αβοθηήκω* κ.λπ. Βλ. Παντελίδης (υπό έκδ.).

ζέρνα-κ-α, πέρνα-κ-α (υποτακτική: ζερνάσω, περνάσω). Ανάλογοι σχηματισμοί έχουν εντοπιστεί και στη γειτονική Πελοπόννησο (π.χ. *πέρνασα, ζέχνασα*).⁴²

6.2.3. Άλλοι αόριστοι

Αόριστοι αναγόμενοι ιστορικά στον αρχαίο «θεματικό αόριστο» (π.χ. *έπιον, έφαγον, είπον* κ.λπ.)⁴³:

- (10) *έκρινα* ‘μίλησα’, *έκαρθα* ‘καθάρισα’, *έπια* ‘ήπια’, *έφαγα, ήύρα* κ.λπ.

Στον πληθυντικό ο Μπεναρδής (2006: 81) καταγράφει και τάση για εμφάνιση της τονισμένης αύξησης και στον πληθυντικό σε συνδυασμό με ανάπτυξη δευτερεύοντος τόνου. Από το διαθέσιμο υλικό δεν προκύπτει ανάλογη τάση και για τους σιγματικό αόριστο και τον αόριστο που σχηματίζεται με το στοιχείο -κ-, αν και η περίπτωση αυτή δεν μπορεί να αποκλειστεί:

<i>έκρινα</i> ‘μίλησα’	<i>έπια</i>	<i>έφαγα</i>
<i>έκρινες</i>	<i>έπιες</i>	<i>έφαγες</i>
<i>έκρινε</i>	<i>έπιο</i>	<i>έφαγε</i>
<i>(ε)κρίναμε</i> <i>έκρινάμε</i>	<i>έπιαμε</i> <i>έπιάμε</i> <i>ήπιαμε</i>	<i>(ε)φάγαμε</i> <i>έφαγάμε</i>
<i>(ε)κρίνετε</i> <i>έκρινέτε</i>	<i>έπιετε</i> <i>ήπιετε</i>	<i>(ε)φάγετε</i> <i>έφαγέτε</i>
<i>(ε)κρίνανε</i> <i>έκρινάνε</i>	<i>έπιάνε</i> <i>ήπιάνε</i>	<i>(ε)φάγανε</i> <i>έφαγάνε</i>

Πίνακας 19

6.2.4. Ο αόριστος του ρήματος *λέω*

Το ρήμα *λέω* σχηματίζει και τον αόριστο *είπουνα*, τον οποίο ο Μπεναρδής (2006: 80) συνοδεύει με την ένδειξη «παλαιός τύπος», ενώ τον αόριστο *είπα* χαρακτηρίζει «νέο τύπο» (ό.π.: 81).

<i>είπουνα</i>	<i>είπουνάμε</i>
<i>είπουνες</i>	<i>είπουνέτε</i>
<i>είπουνε</i>	<i>είπουνάνε</i>

Πίνακας 20

Ο Newton (1975: 308-309) τον θεωρεί (μαζί με τον κυπριακό *είπουν*) επιβίωση του αρχαίου θεματικού αορίστου *είπον*, με παρέκταση με το ενεργό κλιτικό επίθημα του 1.ΕΝΙΚ.ΠΑΡΩΧ., χωρίς όμως να ερμηνεύει την ανύψωση /o/ > /u/ στη συγκεκριμένη

⁴² Παντελίδης (υπό έκδ.).

⁴³ Μπεναρδής (2006: 80-81).

περίπτωση. Επιπλέον οι υπόλοιποι παλαιότεροι τύποι του παραδείγματος με κλιτικά επιθήματα ευρέως διαδεδομένα και ενεργά στο σύστημα του παρωχημένου (*είπ-α, είπ-ες, είπ-ε* κ.λπ.) πιθανόν δεν θα ευνοούσαν την επανάλυση ενός 1.ΕΝΙΚ. *είπ-ουν ως *είπουν-Ø*, πάνω στο οποίο θα δομούνταν το νέο παράδειγμα (*είπουν-Ø* → *είπουν-α* → 2-3.ΕΝΙΚ. *είπουν-ες* *είπουν-ε* κ.λπ.). Τέλος, ένα περαιτέρω πρόβλημα θα συνιστούσε η παντελής απουσία καταγραφών/μαρτυριών για την επιβίωση αντίστοιχων αρχαϊκών σχηματισμών σε άλλα ρήματα που ανήκουν μάλιστα εξίσου στο πυρηνικό και συχνότερα χρησιμοποιούμενο λεξιλόγιο (π.χ. *είδουν από παλαιότερο *είδον). Κατά τη γνώμη μου το μεγαρικό *είπουν* παραπέμπει μάλλον στην παλαιότερη ύπαρξη και στο μεγαρικό ιδίωμα παρατατικού σε *-ουνα* των ρημάτων της ΚΤ2 (βλ. πιο πάνω §4.3.2). Αξιοσημείωτη θα ήταν στην περίπτωση αυτή η επέκταση του σχηματισμού από τον συνοπτικό παρωχημένο (αόριστο) στον μη συνοπτικό (παρατατικό), καθώς και ο περιορισμός του, με βάση τουλάχιστον την καταγραφή του Μπεναρδή, στον αόριστο *είπουν*.

6.2.5. Μεσοπαθητικός αόριστος

Στην οριστική το κλιτικό επίθημα του συνοπτικού εμφανίζει αλλομορφία φωνολογικά ή/και μορφολογικά προσδιορισμένη (π.χ. *λούσ-την-* ~ *λούσ-τηκ-* ~ *λούσ-τη-*): *βράχηνα, κόπηνα, χάρηνα, λούστηνα, ονειρευτήνα, βαρέθηνα, πλύθηνα, ποτισιμήθηνα* ‘αποκοιμήθηκα’ κ.λπ. Εδώ εντάσσονται επίσης οι αόριστοι αμετάβατων ενεργητικών ρημάτων *κατέβηνα* ‘κατέβηκα’ και *γίνηνα* ‘έγινα’ (υποτακτική: *γινώ*):

(ε-)λούσ-την-α
(ε-)λούσ-τη-ς
(ε-)λούσ-τητσ-ες
(ε-)λούσ-τη-
(ε-)λούσ-την-ε
(ε-)λούσ-τητσ-ε
(ε-)λουσ-τήκ-αμε
(ε-)λουσ-τήτσ-ετε
(ε-)λουσ-τήκ-ανε

Πίνακας 21

Παρατηρήσεις:

Στο αλλόμορφο του κλιτικού επιθήματος του μεσοπαθητικού συνοπτικού σε /n/ (-*την-* ~ -*την-* ~ -*ην-*) του 1.ΕΝΙΚ διασώζεται ο κλιτικός τύπος της Αρχαίας Ελληνικής σε -(*θ*)*η-ν*, με ενσωματωμένο πλέον τον αρχικό δείκτη -*ν* του 1.ΕΝΙΚ. στο κλιτικό επίθημα του συνοπτικού, παρεκτεταμένος με το ενεργό κλιτικό επίθημα -*α* του 1.ΕΝΙΚ. του παρωχημένου. Τα 2-3.ΕΝΙΚ. διατηρούν επίσης τους τύπους της Αρχαίας Ελληνικής, παράλληλα με τους νεωτερικούς τύπους με αλλόμορφο σε /k/ (με πραγμάτωση [tʃ] πριν από το πρόσθιο φωνήεν /e/, τσιτακισμός). Έχει επίσης καταγραφεί 3.ΕΝΙΚ. σε -(*θ/τ*)*ην-ε*. Στους τύπους του πληθυντικού εμφανίζεται αλλόμορφο -*τηκ-* του κλιτικού επιθήματος (και με [tʃ] στη θέση πριν από /e/ στο 2.ΠΛΗΘ.). Στο συγγενικό ιδίωμα της Αίγινας το κλιτικό επίθημα του συνοπτικού

επεκτάθηκε στην οριστική σε ολόκληρο το κλιτικό παράδειγμα με τη μορφή *-θην/-την-/-ην-*.⁴⁴

Στην υποτακτική η κλίση δεν εμφανίζει ιδιαιτερότητες σε σχέση με την Κοινή Νεοελληνική.

6.3. Συντελεσμένοι χρόνοι

Οι συντελεσμένοι χρόνοι σχηματίζονται με δομές αποτελούμενες από τα βοηθητικά ρήματα *έχω* και *είμαι*, και τη μετοχή σε *-μένος*.⁴⁵

6.3.1. Ενεργητική φωνή

Στην ενεργητική φωνή χρησιμοποιείται περιφραστική δομή αποτελούμενη από το ρήμα *έχω* και τη μετοχή σε *-μένος* χωρίς συμφωνία με το αντικείμενο (σε μεταβατικά ρήματα), σταθεροποιημένη στον τύπο του πληθυντικού του ουδετέρου.⁴⁶ Η μετοχή μπορεί σπανιότερα να εμφανίζει συμφωνία με το αντικείμενο:

- (11) *Έχω αλεσμένα σάρι από προχτές.
Τον έχω ιδωμένα να δουλεύει τσαι τότε θάμαξα!
Της το είχα πεσμένα τότες 'της το είχα πει τότε'.
Τσυρά μου, έχεις αφησμένα μέσα ένα τάλλαρο.⁴⁷
Έχω ζυμωμένα 'έχω ζυμώσει'
Σύ τα έχεις καμωμένα τούνα τα χουνέρια.⁴⁸
Την είχανε βαλωμένη (=την είχανε βάλει).*

Ανάλογες δομές χρησιμοποιούνται και στα γειτονικά πελοποννησιακά ιδιώματα της Κορινθίας⁴⁹ αλλά και σε αρκετές άλλες ποικιλίες της Νέας Ελληνικής.

6.3.2. Μεσοπαθητική φωνή

Στη μεσοπαθητική φωνή (συμπεριλαμβανομένων και των αποθετικών ρημάτων) οι συντελεσμένοι χρόνοι σχηματίζονται με το ρήμα *είμαι* και τη μετοχή σε *-μένος*. Η ίδια δομή χρησιμοποιείται και για το σχηματισμό των συντελεσμένων χρόνων ορισμένων αμετάβατων ρημάτων. Ανάλογες δομές καταγράφονται και σε άλλες ποικιλίες της Νέας Ελληνικής:

- (12) *ήταν φερμένος = είχε έρθει
ήταν πηγιωμένος/ παγιωμένος = είχε πάει*

⁴⁴ Thumb (1891: 116): *ε-λούσ-την-α, ε-λούσ-την-ες, ε-λούσ-την-ε, ε-λουσ-τήν-αμε, ε-λουσ-τήν-ατε, ε-λουσ-τήν-ανε*. Σημειώνει όμως ότι εκτός από αυτούς (οι οποίοι βαίνουν την εποχή εκείνη προς εξαφάνιση, όπως διαπιστώνει, σ.116-117) χρησιμοποιούνται και οι τύποι με κλιτικό επίθημα σε /k/ χωρίς να μπορεί να προσδιορίσει αν είναι «γνήσιοι» παλαιοί εναλλακτικοί τύποι του ιδιώματος ή επείσακτοι.

⁴⁵ Για μια επισκόπηση του σχηματισμού και της εξέλιξης του παρακειμένου στις νεοελληνικές γλωσσικές ποικιλίες βλ. Ράλλη κ.ά. (2007).

⁴⁶ Βλ. και Μπεναρδής (2006: 73). Τα τρία πρώτα παραδείγματα που δίνονται εδώ είναι από το Σύρκου (2006: 15).

⁴⁷ IANE 187: 42.

⁴⁸ Αυτό και το προηγούμενο παράδειγμα στο IANE 509: 48.

⁴⁹ Παντελίδης (υπό έκδ.).

7. Μέλλοντας

Ο μέλλοντας σχηματίζεται, όπως και στην ΚΝΕ, με το μόριο *θα(ν)*.

8. Εγκλίσεις - Προστακτική

8.1. Προστακτική των ρημάτων της ΚΤ1

Η προστακτική των ρημάτων της ΚΤ1 στο μεγαρικό ιδίωμα δεν εμφανίζει διαφορές με την ΚΝΕ.

8.2. Προστακτική των ρημάτων της ΚΤ2α.

8.2.1. Μη συνοπτική προστακτική («προστακτική ενεστώτα»)⁵⁰

Με μονοσύλλαβο θέμα	Με υπερμονοσύλλαβο θέμα
<i>σκά-ε</i>	<i>βούτα-ε</i> <i>βούτα-</i>
<i>σκά-ετε</i> <i>σκά-τε</i>	<i>βουτά-ετε</i> <i>βουτά-τε</i>

Πίνακας 22

Στο 2.ΕΝΙΚ των ρημάτων με μονοσύλλαβο θέμα φαίνεται να εμφανίζεται υποχρεωτικά το κλιτικό επίθημα *-ε*, γεγονός που συμβάλλει στη μορφολογική διαφάνεια του τύπου σε συνδυασμό με τη διατήρηση ενός ελάχιστου μήκους του κλιτικού τύπου (αντί **σκά*). Στο 2.ΠΛΗΘ η παρουσία του */ε/* είτε ως κλιτικού επιθήματος (όπως στο 2.ΕΝΙΚ *βούτα-ε*) είτε ως μέρους του κλιτικού επιθήματος (όπως στο 2.ΠΛΗΘ *βουτά-ετε*) δεν φαίνεται να είναι υποχρεωτική. Ανάλογες παρατηρήσεις μπορούν να γίνουν και σε σχέση με τα ρήματα με μονοσύλλαβο θέμα της ΚΤ2β (βλ. πιο κάτω).

Σε σχέση με τον τύπο του 2.ΕΝΙΚ, ο Μπεναρδής (2006: 76) κάνει την παρατήρηση ότι ο ακατάληκτος τύπος (π.χ. *μάδα- τρύγα-* κ.λπ.) χρησιμοποιείται για τη συνοπτική ρηματική όψη, ενώ για το μη συνοπτικό χρησιμοποιείται ο τύπος με το κλιτικό επίθημα *-ε*, *μάδα-ε τρύγα-ε*. Η παρατήρηση αυτή μπορεί να ισχύσει ως ένα βαθμό και για την ΚΝΕ.⁵¹

8.2.2. Συνοπτική προστακτική («προστακτική αορίστου»)

Δεν εντοπίστηκαν διαφορές με την ΚΝΕ.

⁵⁰ Μπεναρδής (2006: 75).

⁵¹ Και στην ΚΝΕ οι ακατάληκτοι τύποι σχηματισμένοι από το θεματικό αλλόμορφο του μη συνοπτικού αντικαθιστούν σε σημαντικό βαθμό τους τύπους σε *-ησε -ασε* κ.λπ. στο συνοπτικό: *πέρνα* αντί *πέρασε*, *φύσα* αντί *φύσηξε*. Σε ό,τι αφορά το μη συνοπτικό, θα ήταν σε συγκεκριμένα περικείμενα σαφέστερα προσδιορισμένο σε τύπους όπως π.χ. *φύσαγ-ε* (με επενθετικό */γ/*) σε σύγκριση με τα *πέρνα φύσαμίλα* κ.λπ.

8.3. Προστακτική των ρημάτων της ΚΤ2β.⁵²

Με μονοσύλλαβο θέμα	Με υπερμονοσύλλαβο θέμα	
<i>ξυ-έ</i>	<i>βάρει-</i>	<i>πούλει-ε</i>
<i>ξυ-έτε</i>	<i>βαρεί-τε</i>	<i>πουλεί-τε</i>

Πίνακας 23

Με βάση τα γραφόμενα από τον Μπεναρδή (σ. 76), ορισμένα ρήματα της ΚΤ2β φαίνεται να σχηματίζουν 2.ΕΝΙΚ. ακατάληκτο (π.χ. *βάρει-*, *κράτει-*, *προβάτει-*), ενώ τα υπόλοιπα με το κλιτικό επίθημα *-ε* (π.χ. *κούνει-ε*, *μίλει-ε*, *φίλει-ε*, *πούλει-ε*, *πόνει-ε*, *πάτει-ε*, *καρτέρει-ε*, *κουβάλει-ε*).⁵³

8.3.1 Συνοπτική προστακτική

Δεν εντοπίστηκαν διαφορές με την ΚΝΕ.

8.4. Μεσοπαθητική προστακτική

Η συνοπτική μεσοπαθητική προστακτική σχηματίζεται με το κλιτικό επίθημα *-θου* ~ *-του* (αντί *-σου* της ΚΝΕ), με /t/ ~ /θ/, αναλογικά προς το 2.ΠΛΗΘ. σε *-θείτε* ~ *-τείτε*, πιθανόν και προς την οριστική σε *-την-α* ~ *-θην-α*:

- (13) *απλώ-θου*, *μετρή-θου*, *κοιμή-θου*, *καύ-του* ‘κάψου’, *νίφ-του*,
λούσ-του, *στολίσ-του*

Έχουν καταγραφεί επίσης οι εξής προστακτικές με κλιτικό επίθημα *-ου*: *δέχ-ου*, *κάθ-ου*, *ντράπου*, *κά-ου* (*κάω/κάβγω* ‘καίω’) κ.λπ.⁵⁴ Πρόκειται από καθαρά μορφολογική σκοπιά για μη συνοπτικές προστακτικές, ο εντοπισμός τους όμως σε συγκεκριμένα περιεχόμενα θα συντελούσε σε πιο ξεκάθαρη εικόνα (π.χ. *κάθου* ‘να κάθεται’ ή ‘κάθησε’;).

8.5. Διάφορα

- (14) *πιε* = *πιες*
κάσε = *κάτσε*

8.6. Τύποι «προστακτικής» από μόρια/επιφωνήματα και επιρρήματα

Τύποι 2.ΠΛΗΘ. «προστακτικής» με το κλιτικό επίθημα *-τε* από δεικτικά ή προτρεπτικά μόρια/ επιφωνήματα και από επιρρήματα που χρησιμοποιούνται με προτρεπτική σημασία⁵⁵:

⁵² Μπεναρδής (2006: 75, 76).

⁵³ Για το ρήμα *καρτερώ* δίνεται 2.ΕΝΙΚ *καρτέρει-* και *καρτέρει-ε*.

⁵⁴ Μπεναρδής (2006: 73), Σύρκου (2006: 5). Το *κάου* είναι μάλλον συνοπτική προστακτική.

⁵⁵ Μπεναρδής (2006: 77, 86, 92, 168-169, 318-319).

- (15) *hou!* ‘άει, τράβα, φύγε, όρμησε κ.λπ.’ → *hou-τε* (π.χ. *hou-τε τούθενε* ‘φύγετε από εκεί’)
 (*h*)*ú!* → *ú-τε*
 (*h*)*áιντε* / *χάιντε* ‘άντε’ → (*h*)*αϊντ-είτε* / *χαιντ-είτε*
αές / *χαές* / *haές* / *άς* ‘για δεξ’ → *χαές-τε* / *haές-τε* / (*h*)*ás-τε*
όζω-τε ‘τρέξτε έξω’, *μέσα-τε*, *μπρόσ-τε*, *πάνω-τε*, *κάτω-τε*, *ίσια-τε*
 ‘προχωρείτε ίσια’, *τούθε-τε* (ετού, *τού-θε* ‘εκεί’), *δώθε-τε* ‘ελάτε προς τα εδώ’, *τσειθε-τε* ‘προς τα εκεί’, *ώρα-τε*, *ύστερα-τε*, *βάρδα-τε* ‘κάνετε γρήγορα’⁵⁶ κ.λπ.

8.7. «Εγκλειστικοί» (inclusive) προτρεπτικοί σχηματισμοί

Στο μεγαρικό ιδίωμα καταγράφονται επίσης «εγκλειστικοί» (inclusive) ρηματικοί σχηματισμοί με προτρεπτική σημασία και συσσώρευση κλιτικών επιθημάτων του 1. και 2.ΠΛΗΘ.⁵⁷:

- (16) *αρχινά-με-τε*, *παίρνο-με-τε* ‘ας αρχίσουμε να παίρνουμε’, *πέτο-με-τε*, *πηγαίνο-μέ-τε*, *πίνο-μέ-τε*, *πά-με-τε*, *τραβά-με-τε*, *τραγουδά-με-τε* ‘αρχίστε το τραγούδι’, *τρώ-με-τε*, *κουβαλού-με-τε*, *κουλουμπά-με-τε* (κολυμπάω), *τελειώνο-με-τε* ‘άντε ας τελειώνουμε’ κ.λπ.

9. Απαρέμφατο

Αναφέρεται η επιβίωση ενεργητικών και μεσοπαθητικών απαρεμφατικών τύπων αορίστου σε αντιγεγονοτικές-ευχετικές συντακτικές δομές, εξαρτώμενων από το ρήμα *έχω* στον παρατατικό⁵⁸:

- (17) *βάνεινε*, *δώσεινε*, *φάεινε*, *ιδείνε*, *πιείνε* (πίνω), *ειπείνε*, *πάρεινε*, *φάεινε*, *γινήναι*, *μπήναι*, *ντραπήναι*, *καήναι*, *ακουστήναι* κ.λπ.
 (18) *να ’χες καήναι* = *να καιγόσουν* (όχι *να είχες καεί)
να μην είχα καήναι = *να μην καιγόμεουν*
να είχε φανήναι = *να φαινόταν*
μην είχες πάεινε = *μην πήγαινες*

Οι αντίστοιχες δομές της Πελοποννησιακής περιλαμβάνουν άκλιτο στοιχείο, αναγόμενο ετυμολογικά στο 3.ΕΝΙΚ. παρατατικού του *έχω*, και το κυρίως ρήμα κλιτό, π.χ. *έχε ειπώ* ‘αν έλεγα’, *είχε μην πας* ‘αν δεν πήγαινες’, *που άχε μην έβγαινε* κ.λπ.⁵⁹

10. Άκλιτος γερονδιακός τύπος

Λήγει σε *-οντας* στην ΚΤ1:

⁵⁶ Το επίθημα *-τε* προσαρτάται και σε λεξικοποιημένες φράσεις με προτρεπτική σημασία: *κατά διαόλου-τε*, *κατά που στράφει-τε* (‘κατά εκεί που αστράφτει’).

⁵⁷ Μπεναρδής (2006: 92, 168-169, 318-319)

⁵⁸ Μπεναρδής (2006: 73, 116).

⁵⁹ Παντελίδης (υπό έκδ.)

- (19) *τρέχοντας, κόβγοντας κ.λπ.*

Λήγει σε *-ώντας* ή *-ι-ώντας* στην ΚΤ2:

- (20) *τραγουδώντας, γελιώντας, μιλιώντας, μουστριώντας, τσιουλιώντας*
(κυλάω)

Ο άκλιτος γερονδιακός τύπος λήγει σε *-ι-ώντας* μάλλον σε ρήματα, τα οποία είτε ανήκουν στην ΚΤ2β και εμφανίζουν το θεματικό αλλόμορφο σε /i/ σε κλιτικούς τύπους του παρατατικού (π.χ. *(ε)μίλει-ες, εμίλει-ε*) είτε χρησιμοποιούνται συχνά στη μεσοπαθητική φωνή (θεματικό αλλόμορφο /Xi-/), η οποία μπορεί, όπως στην περίπτωση του *γλάω*, να έχει αναπτύξει ιδιοσυγκρατική σημασία (π.χ. *γελιέμαι, μουστριέμαι* 'τρέχω' έναντι *μουστράω* 'κυνηγάω', *τσιουλιέμαι* 'κυλιέμαι'). Για την εξαγωγή ασφαλέστερων συμπερασμάτων θα χρειαζόταν φυσικά περισσότερο υλικό.

11. Μετοχή μεσοπαθητικού ενεστώτα

Καταγράφονται αρκετοί σχηματισμοί «μετοχής μεσοπαθητικού ενεστώτα» σε *-όμενος* και *-άμενος*:

- (21) *πηγαινάμενος, ερχάμενος, λεγάμενος, περούμενος* 'περαστικός'⁶⁰,
στεκούμενος, τσουλάμενο νερό κ.λπ.

Μερικοί από αυτούς φαίνεται όντως να χρησιμοποιούνται ως μετοχές, π.χ. *πηγαινάμενος έξω προσπάντηξα τον Α.* (ΙΑΝΕ 188: 30). Άλλοι όμως θα έπρεπε μάλλον να αντιμετωπιστούν ως απλά επίθετα. Ορισμένοι μάλιστα, όπως το *λεγάμενος*, έχουν αναπτύξει ιδιοσυγκρατική σημασία. Σε κάθε περίπτωση δεν μπορούν να χαρακτηριστούν ως τμήματα του ρηματικού κλιτικού παραδείγματος, αφού δεν σχηματίζονται από κάθε ρήμα.

12. Στερητικά επίθετα με πρόθημα *α-/ανε-*

Τα στερητικά επίθετα σχηματίζονται με το στερητικό επίθημα *α(ν)- / ανε-* και το επίθημα *-τος*:

- (22) *ά-πιασ-τος, α-κάμω-τος, ανε-γιούρισ-τος, α-σαράντισ-τος, αν-ερώτη-τα* (ΕΠΙΡΡ.) 'χωρίς να ρωτήσει', *α-χάραχ-τα* (ΕΠΙΡΡ.) 'πριν το ξημέρωμα' κ.λπ.

Έχουν όμως καταγραφεί και σχηματισμοί σε *-ος* και *-γος*, συνήθεις και στη γειτονική Πελοπόννησο αλλά και στις γλωσσικές ποικιλίες άλλων περιοχών⁶¹:

⁶⁰ *Τ' αγοράκα... 'πό δύο περούμενους 'πό 'δω* (ΙΑΝΕ 509: 104).

⁶¹ Βλ. σχετικά Παπαναστασίου (2008).

- (23) *ά-κα-ος* ‘άκαφτος’, *ανέ-τζιγος* / *ανέ-τζιαγος* (‘τζιάω ‘πειράζω, αγγίζω’) ‘απείραχτος, άθικτος’, *ανε-χόρτα-γος*, *άλειφ-ος* ‘μη αλειμμένος’.

Βιβλιογραφία

- Αυλωνίτη, Σ.-Ζ. (2006). *Μορφολογική εξέταση του ρηματικού συστήματος του κερκυραϊκού ιδιώματος* (μεταπτυχιακή διατριβή). Πάτρα: Πανεπιστήμιο Πατρών.
- Horrocks, G. (2010). *Greek: A History of the Language and its Speakers* (2nd edition). Malden et al.: Wiley-Blackwell.
- Κοντοσόπουλος, Ν. (2001). *Διάλεκτοι και ιδιώματα της Νέας Ελληνικής*. Αθήνα: Γρηγόρης.
- Μπεναρδής, Μ. (2006). *Γραμματική και λεξικό του μεγαρικού ιδιώματος*. Αθήνα: Λύκειο των Ελληνίδων (παράρτημα Μεγάρων).
- Newton, B. (1972). The Dialect Geography of the Modern Greek Passive Inflections. *Glotta*, 50, 262-289.
- Newton, B. (1975). The Dialect Geography of Modern Greek oxytone Imperfect. *Glotta*, 53, 301-312.
- Nicholas, N. (2007). The Greek cluster *vy* in Soutern Italy. *Glotta*, 83, 193-221.
- Παντελίδης, Ν. (2005). -όντουσαν. Στο *Μελέτες για την Ελληνική Γλώσσα 25 (Πρακτικά της Ετήσιας Συνάντησης του Τομέα Γλωσσολογίας του Τμήματος Φιλολογίας του Αριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης, 7-9 Μαΐου 2004)* (σ. 473-483).
- Παντελίδης, Ν. (2008). Η ενοποίηση του παρωχημένου: Ιστορική προσέγγιση με βάση τη μαρτυρία των νεοελληνικών διαλέκτων. Στο Μόξερ Α. κ.ά. (επιμ.), *Γλώσσης χάριν (τόμος αφιερωμένος από τον Τομέα Γλωσσολογίας στον καθηγητή Γεώργιο Μπαμπινιώτη)* (σ. 289-302). Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.
- Παντελίδης, Ν. (2010). Μαρτυρίες για τη διαχρονία των νεοελληνικών διαλέκτων: Η περίπτωση της Πελοποννήσου. Στο *Μελέτες για την Ελληνική Γλώσσα 30 (Πρακτικά της Ετήσιας Συνάντησης του Τομέα Γλωσσολογίας του Τμήματος Φιλολογίας του Αριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης, 2-3 Μαΐου 2009)* (σ. 464-476).
- Παντελίδης, Ν. (υπό έκδ.). *Πελοποννησιακή*. Στο Τζίτζιλής Χ. (επιμ.), *Νεοελληνικές Διάλεκτοι*. Θεσσαλονίκη: Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών (Ίδρυμα Μανόλη Τριανταφυλλίδη).
- Παπαναστασίου, Γ. (2008). Στερητικά επίθετα (με το πρόθημα *α-*) σε *-τος*, *-ος* και *-γος* στις νεοελληνικές διαλέκτους. Στο Μ. Θεοδοροπούλου (επιμ.), *Θέρμη και Φως (τόμος στη μνήμη του Α.-Φ. Χριστίδη)* (σ. 295-313). Θεσσαλονίκη: Κέντρο Ελληνικής Γλώσσας.
- Ralli, A. (1988). *Éléments de morphologie du grec moderne: La structure du verbe*. Université de Montréal.
- Ράλλη, Α. (2005). *Μορφολογία*. Αθήνα: Πατάκης.
- Ράλλη Α., Μελισσαροπούλου Δ., & Σ. Τσολακίδης. (2007). Ο παρακείμενος στη νέα ελληνική και στις διαλέκτους: παρατηρήσεις για τη μορφή και την εξέλιξή του. Στο *Μελέτες για την Ελληνική Γλώσσα 27 (Πρακτικά της Ετήσιας Συνάντησης του Τομέα Γλωσσολογίας του Τμήματος Φιλολογίας της Φιλοσοφικής Σχολής του Αριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης, 6-7 Μαΐου 2006)* (σ. 361-372).
- Σύρκου, Α. (2006). *Το μεγαρικό γλωσσικό ιδίωμα, λεξικογραφική μελέτη*. Αθήνα: Νήσος.
- Thumb, A. (1891). Μελέτη περι τής εν Αιγίνη λαλουμένης διαλέκτου. *Αθηνά*, 3, 95-128.
- Χατζιδάκις, Γ. (1892). *Einleitung in die neugriechische Grammatik*. Leipzig: Breitkopf & Härtel.
- Χατζιδάκις, Γ. (1905). *Μεσαιωνικά και Νέα Ελληνικά*, τόμ. Α'. Αθήνα: Σακελλαρίου.
- Χατζιδάκις, Γ. (1980 [1916]). Περί της μεγαρικής διαλέκτου και των συγγενών αυτής ιδιωμάτων. *Γλωσσολογικά Έρευνα (Λεξικογραφικόν Δελτίον, παράρτημα 4)*. Αθήνα: Ακαδημία Αθηνών-Κέντρο Συντάξεως του Ιστορικού Λεξικού.
- Χυτήρης, Σ. (1987). *Κερκυραϊκό Γλωσσάρι, ακατάγραφες και δίσημες λέξεις (επίμετρο: Γραμματικά στοιχεία του γλωσσικού ιδιώματος της Κέρκυρας)*. Κέρκυρα.

Συλλογές:

Του Κέντρου Ερεύνης Νεοελληνικών Διαλέκτων και Ιδιωμάτων (πρώην Ιστορικού Λεξικού) της Ακαδημίας Αθηνών (ΙΑΝΕ):

ΙΑΝΕ 187, έτος 1910.

ΙΑΝΕ 188, έτος 1915.

ΙΑΝΕ 509, έτος 1933.

ΙΑΝΕ 702, έτος 1957.

ΙΑΝΕ 1215, έτος 1970.

Του Σπουδαστηρίου Λαογραφίας του Πανεπιστημίου Αθηνών (ΣΛ):

ΣΛ 1347, έτος 1971.

ΣΛ 2999, έτος 1977.

ΣΛ 3000, έτος 1977.

ΣΛ 3719, έτος 1997.

Περίληψη

Στην παρούσα συμβολή γίνεται προσπάθεια για μια όσο το δυνατόν πιο περιεκτική παρουσίαση του ρηματικού κλιτικού συστήματος του μεγαρικού ιδιώματος της Νέας Ελληνικής.

ΝΙΚΟΛΑΟΣ ΠΑΝΤΕΛΙΔΗΣ
ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΑΘΗΝΩΝ
ΦΙΛΟΣΟΦΙΚΗ ΣΧΟΛΗ
ΤΜΗΜΑ ΦΙΛΟΛΟΓΙΑΣ
ΤΟΜΕΑΣ ΓΛΩΣΣΟΛΟΓΙΑΣ
ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥΠΟΛΗ
15784 ΖΩΓΡΑΦΟΥ - ΑΘΗΝΑ
npantel@phil.uoa.gr